

Diskusia o podstate estetična v SSSR pomaly stráca elán aj dych. Akýmsi pokusom o jej zhrnutie a uzavretie z pozícií poučených históriou a skúsenosťami z doterajšieho priebehu diskusie je zborník *Estetičeskoje*, vydaný z iniciatívy Filozofického ústavu Akadémie vied SSSR Iskustvo, Moskva 1964, ved. red. V. A. Razumnyj.

Podľa názvu môžeme očakávať, že ide o monotematickú publikáciu, ktorá konečne odpovie na otázku, čo vlastne je to tajomné, nepochopiteľné „estetické“. Lenže monotematickosť je tu zdanlivá. V zborníku sa pretriasajú najrôznejšie otázky estetiky a nemôžeme sa ubrániť dojmu, že otázka, čo je estetické (estetično), je vôbec nesprávne postavená, lebo do pojmu estetického sa vkladá množstvo významov, jeho obsah je taký neurčitý a nehomogénny, že sa tento pojem v terajšej jeho abstraktnej podobe stáva vlastne bezobsažným.

Veľmi dobre to vidíme napríklad na štúdiu A. N. Jezuitova *Problém estetického v prácach klasikov marxizmu-leninizmu*. Nájde tam napr. výrok: „Marx a Engels... prvýkrát ukázali, že estetické vôbec — to je všetko emocionálne výrazné, bezprostredné a súčasne v takej či onakej miere sociálne nasýtené, zachovávaajúce dojem rôznorodej zmyslovej konkrétnosti“ (str. 100). Ostáva však otázkou: „Čo je nasýtené, emocionálne? Sú to zmysly, city, myšlienky, veci, vzťahy? Na to, žiaľ, Marx, Engels ani Lenin odpoveď nedali; ani autora štúdie to ďalej netrápi. Pojem „estetické“ používa v najrôznejších významoch. Jezuitovova historicko-filozofická štúdia „trpí“ vôbec na veľmi voľný výklad názorov klasikov a je plná tvrdení bez konkrétne historického rozboru a bez dôkazov. Nepríjemne pôsobí tvrdenie (je to zrejme zlozvyk z obdobia kultu) že Marx, Engels a Lenin vytvorili ucelenú vedeckú estetickú teóriu, sústavu, že všetko vyriešili. Je to naozaj tak? Nestávajú sa tak klasikovia spoluzodpovední za dnešné zmätky v našej

estetikej vede? Myslím, že by proti tomu protestovali.

Podobne aj ďalšie dve štúdie autorov M. P. Baskina a G. N. Pospelova jasne nevymedzili problematiku a neprinášajú nič nového.

Keby celá kniha bola takáto, bolo by bezvýznamné referovať o nej. Sú v nej však aj štúdie, kde sa objavujú nové pohľady a podnety, ktoré hodno prečítať. Vztahuje sa to napr. na článok *Estetické ako vzťah* od F. D. Kondratenka. Autor sa snažil skutočne jasne a bez strachu klásť otázky a riešiť problémy. Prichádza k názoru, ktorý je v sovietskej estetikej diskusii nový. Dokazuje, že estetické nemožno pochopiť ani ako substanciu, ani ako kvalitu (či už prírodnej, alebo sociálnej povahy, ako sa traktovala v doterajších sporoch), ale že existuje *len* „estetický vzťah človeka ku skutočnosti ako špecifický hodnotiaci vzťah“. Kritériom hodnotenia je tu konkrétne historická tvorivá činnosť spoločenského človeka či už vo vlastnej, alebo v sprírodnenej podobe. Stanovisko autora sa teda odlišuje tak od názorov tzv. „prírodníkov“ ako aj „obščestvenníkov“, považujúcich estetické za *predmet poznania* v estetickom vzťahu človeka ku skutočnosti. Štúdia vyniká jasnou analýzou pojmov (autor rozoberá zmätené a nepriliehavé používanie výrazov estetické osvojenie, estetické vnímanie, poznanie a pod. v sovietskej estetike) a má svoju logiku. Len časť o subjektívnom a objektívnom v spoločenskom živote je nejasná. Podnetné sú Kondratenkove myšlienky o novom vymedzení pocitov a vnemov a ďalšie. Škoda, že autor nedoviedol štúdiu až po aplikáciu svojich názorov na oblasť umenia a zakončil ju niekoľkými, z predchádzajúceho textu nevyplývajúcimi frázami o úlohách estetikej výchovy pri budovaní komunizmu.

Z diametrálne protichodných pozícií vychádza už spomenutá práca Baskinova *Teória estetična v súčasnej sovietskej estetike* a Pospelovova *Rozvoj teórie umenia v našej*

krajine a nová „estetická“ škola. Obidvaja vehementne tvrdia (menej už dokazujú), že estetično — to sú materiálne, prírodné vlastnosti skutočnosti. Ani jeden sa však nepokúsil vymedziť, či charakterizovať ich. Zaujímavé je, že to, čo Kondratenko dôrazne vyvracia, oba tieto články celkovo bez argumentov vyhlasujú za abecedu marxistickej estetiky. Všetky doterajšie, možno nie celkom vydarené snahy časti estetikov nájsť podstatu zvláštností estetických javov označujú ako „trend k subjektivismu“, pretože ide o istú príbuznosť s Plechanovom a špecifičnosť estetična sa hľadá nie v prírode, ale v spoločnosti.

Po tom všetkom radostne prekvapí štúdia N. I. Balašova (umiestená v zborníku ako úvodná) *Estetické vo filozofii Kanta*. Kým doteraz Kant v sovietskej estetickej literatúre figuroval väčšinou ako inšpirátor teórie „l'art pour l'art“, Balašov objavuje podnetnosť a pokrokovosť mnohých jeho myšlienok aj v tejto oblasti. Zvlášť vyzdvihuje na základe analýzy jeho štyroch momentov súdu vkusu (Kritika súdnosti) význam Kantových názorov pre boj proti racionalistickému, popisnému, utilitaristickému, didaktickému umeniu. Balašov vysoko hodnotí ako podnetné pre marxistickú estetiku práve niektoré z tých Kantových téz, ktoré sa neprávom považovali často za najobskurnejšie. Sú to napr. tézy o slobodnej hre poznávacích schopností pri este-

tickom pôžitku, o cieľuprimeranosti bez cieľa, o nezainteresovanosti estetického súdu a pod. pri ich správnej, neskrešenej interpretácii. Balašovova štúdia iste znamená prínos pre dejiny estetiky.

V zborníku nájdeme ešte najmä z informatívneho hľadiska zaujímavé state A. V. Gulygu *Nemecká materialistická filozofia 18. storočia o podstate estetična*, M.F. Ovsjannikova *Problém estetického u Hegla* a P. A. Nikolajeva *Ruskí revoluční demokracii o estetickom*. Knihu uzaviera práca V. M. Muriana *Estetický ideál*. Ide o miestami trochu problematický, ale dosť zaujímavý pokus analyzovať vývoj estetického ideálu a rôznych slohov a štýlov v súvislosti s rozvojom spoločnosti.

Takýto je teda „nadhľad“ na problémy, ktoré po roky vzrušovali sovietskych, a nielen sovietskych estetikov. „Mor“ diskusií vyschýňa, ale — problémy a protichodné názory „v rodine“ zostávajú. Zdá sa zrejším, a zborník *Estetičeskoje* akoby tomu tiež nasvedčoval, že doterajšie cesty k riešeniu základných otázok estetiky vedú k akýmisi neprekročiteľným hraniciam. Nebude treba aj v marxistickej estetike prejsť na nové metódy? Nebude treba spojiť „silu abstrakcie“ s „pozitívnymi“ metódami a „všeobecnú“ estetiku s estetikou „empirickou“?

Darina Kuklinková

SZOSTKIEWICZ V SLOVENČINE

Prvou prácou, ktorá oboznamuje našich čitateľov so základnými otázkami sociologického výskumu, je brožúra popredného poľského sociológa E. Szostkiewicza, ktorú vydalo roku 1964 Vydavateľstvo politickej literatúry v Bratislave. Kniha nepatrí ani zďaleka medzi vrcholné diela poľskej sociologickej literatúry a nie je ťažké odhaliť početné jej nedostatky, jednako treba jej vydanie privítať, lebo je to prvá práca svojho druhu vydaná v slovenčine. Dúfajme, že ju bude nasledovať celý rad ďal-

ších a náročnejších prekladov popredných svetových sociológov, čím sa postupne uspokojí hlad po prácach z odboru sociológie, ktorých nedostatok, bohužiaľ, ešte stále pociťujeme. Kniha je napísaná ľahkým, populárnym štýlom a plní poslanie uspokojovať čo najširšie masy nášho čitateľstva. Štylistická jednoduchosť však nesmie byť na úkor systematickosti výkladu a práve týmto nedostatkom Szostkiewiczova práca trpí.

Prvá kapitola *Všeobecná problematika*